

Лідія БОНДАРЕНКО,
orcid.org 0000-0002-8628-1418,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри української філології та журналістики
Херсонського державного університету
(Херсон, Україна) lidiya.bond.2001@gmail.com

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ МАСОВОЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглядається питання підготовки майбутніх учителів української мови та літератури до організування масових позакласних заходів із літератури. Питання професійної підготовки педагогів-філологів висвітлювалися у працях низки дослідників, однак методика формування у студентів умінь моделювання і проведення масових позакласних заходів із літератури залишається малодослідженою, що і зумовило актуальність статті. Аналізується досвід підготовки майбутніх учителів-філологів до організування масових позакласних заходів на факультеті української й іноземної філології та журналістики Херсонського державного університету, зокрема методика підготовки студентів до проведення Шевченківського тижня: святкової філологічної лінійки, вебквесту «Стежками Великого Кобзаря», онлайн-екскурсії до музею «Заповіту» Тараса Шевченка, літературної гри «Маска (Впізнай персонажа)», літературного турніру «Стежками життя Тараса Шевченка», фотоконкурсу «Мій Шевченко». Самостійна робота студентів з опанування теми «Позакласна робота з літератури» має такі складники: орієнтаційно-мотиваційний, інструктивно-настановчий, процесуальний, корекційний та контроль-но-оцінювальний. На формування загальних і фахових компетентностей, досягнення програмних результатів навчання, передбачених освітньою програмою спеціальності та, відповідно, силабусом дисципліни, найбільше спрямована процесуальна складова частина. Для належного опанування теми практикуються випереджувальні частково-пошукові і творчі завдання. У висновках зазначено, що ефективність підготовки студентів-філологів до організування масових позакласних заходів із літератури досягається врахуванням специфіки літератури як мистецтва слова, принципу студентоцентризму, дотриманням вимог педагогічної науки до організування самостійної роботи студентів, використанням постійно оновлюваних інформаційно-комунікаційних технологій. Сучасна позакласна робота з літератури також передбачає моделювання актуальних форм заходів, що диктуються, насамперед, засобами масової комунікації, зокрема соціальними мережами.

Ключові слова: методика викладання української літератури, позакласна робота з літератури, види літературної діяльності школярів, масові позакласні заходи з літератури, самостійна робота студентів.

Lydia BONDARENKO,
orcid.org/0000-0002-8628-1418
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Philology and Journalism
Kherson State University
(Kherson, Ukraine) lidiya.bond.2001@gmail.com

TRAINING OF FUTURE PHILOLOGY TEACHERS FOR CONDUCTING MASS EXTRACURRICULAR WORK ON UKRAINIAN LITERATURE

The article discusses the preparation of future teachers of Ukrainian language and literature for organizing mass extracurricular events on literature. The training of philologists was covered in the work of a number of researchers, but the method of forming students' skills in modeling and conducting mass extracurricular activities in literature remains little researched, which led to the relevance of the article. The experience of training future philology teachers for organizing mass extracurricular events at the Faculty of Ukrainian and Foreign Philology and Journalism of Kherson State University is analyzed. In particular, the method of preparing students for Shevchenko Week: festive philological line, webquest "The Ways of the Great Kobzar", online excursions to the museum "Wills" Taras Shevchenko, literary game "Mask" (character uning), literary tournament "Paths of life Taras Shevchenko", photo contest "My Shevchenko". The independent work of students on the topic of "Extracurricular work on literature" has the following components: orientation-motivation, education, procedure, correctness and assessment. The procedural component is most focused on the formation of general and professional competences, the achievement of programmatic results of training provided by the educational program of the specialty, and, accordingly, the strength of the discipline. Pre-emptive partial-search and creative tasks are practiced for proper assimilation of the topic. The conclusions say that the effectiveness of training

students-philologists to organize mass extracurricular activities in literature is achieved taking into account the specifics of literature as the art of speech, the principle of student centrism, compliance with the requirements of pedagogical science to organize the independent work of students, the use of constantly updated information and communication technologies. Modern extracurricular work on literature also includes the modelling of new forms of activities dictated primarily by mass means of communication, in particular social networks.

Key words: *methods of teaching Ukrainian literature, extracurricular work on literature, types of literary activities of schoolchildren, mass extracurricular activities on literature, independent work of students.*

Постановка проблеми. Концепцією «Нова українська школа» передбачено надання академічної свободи творчому і відповідальному педагогу, який наполегливо і систематично працює над підвищенням свого професійного рівня. Це учитель-лідер, який може згуртувати вихованців та фахово викладає свою дисципліну. Документом визначено суттєві зміни в процесі і змісті підготовки педагога, зокрема через опанування психології групової динаміки, особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів до управління освітнім процесом. Йдеться про «нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини» (НУШ, 2016: 16). Автори Концепції впевнені, що вітчизняна школа буде успішною, якщо до неї прийде успішний педагог. На наше глибоке переконання, такий учитель починається з успішного студента.

Аналіз досліджень свідчить, що проблеми професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури перебувають у центрі уваги науково-педагогічної спільноти. У дисертаційному дослідженні О. Семеног «Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету)» та виданій на його основі монографії запропоновано, зокрема, визначення професійної компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури та її складники. Авторка розглядає професійну компетентність майбутнього вчителя української мови і літератури як «сформовану систему професійних знань і вмінь, філологічних і педагогічних здібностей, ціннісних орієнтацій, стилю спілкування, необхідних для якісного виконання педагогічної діяльності» (Семеног, 2005: 62). За О. Семеног, її компонентами є педагогічна, психологічна, лінгвістична, мовна, мовленнєва, комунікативна, фольклорна, літературна, етнокультурознавча, методична, інформаційна і дослідницька компетенції (Семеног, 2005: 64). У дисертації В. Коваль «Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах» уточнено сутність поняття «професійна компетентність вчителя-філолога». Дослідниця

розглядає його як ступінь оволодіння професійною діяльністю, що містить знання (теоретичні характеристики), вміння, навички, досвід (практичні характеристики), якості, здібності (особистісні характеристики готовності особистості до професійно-педагогічної діяльності) (Коваль, 2013: 28). В. Коваль також поглибила розуміння будови професійної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури. Згідно з концепцією дослідниці, вона складається з предметно-фахової, особистісно-комунікативної та діяльнісно-технологічної компетентностей, кожна з яких своєю чергою є сукупністю ключових компетенцій. Так, предметно-фахова компетентність включає інформаційну, лінгвістичну, лінгводидактичну, мовленнєву, іншомовну, лінгвокраїнознавчу та літературознавчу компетенції. Особистісно-комунікативна – світоглядно-ціннісну, соціальну (соціокультурну), особистісно-мотиваційну, інтелектуальну, комунікативну, життєву та спеціальну (рефлексивну) компетенції, а діяльнісно-технологічна – дослідницько-пошукову, методичну, інтерактивну та технологічну (Коваль, 2013: 16). У праці «Розвиток літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури» дослідниця Л. Базиль розглядає методичну компетенцію як систему знань про концептуальні основи методики навчання літератури, а також методологію літературної освіти у школі, уміння використовувати відомості з історії літератури, теорії літератури та літературної критики у викладанні, виконувати головні професійно-методичні функції, серед яких, зокрема, гностична, комунікативно-навчальна, розвивальна та ін. Це сукупність знань методів, прийомів і технологій формування читацької культури школярів, розвиток літературознавчих здібностей вихованців, здатності передати їм досвід літературної та літературно-критичної діяльності (Базиль, 2015: 525). Дослідниця О. Лілік у праці «Теоретичні і методичні основи формування готовності майбутніх учителів української літератури до роботи з теоретико-літературними поняттями» звертає увагу на розмежування понять «професійна компетентність» і «фахова компетентність» та наголошує, що вони пов'язані як родові і видові поняття. Розвиток «професійної компетентності» означає

накопичення знань та здатностей, наприклад, у професійній педагогічній діяльності. Формування фахової компетентності передбачає накопичення знань і здатностей згідно з кваліфікацією, фахом, зокрема учителя української мови та літератури (Лілік, 2018: 72). Таким чином О. Лілік висновує, що фахова компетентність учителя української мови та літератури має дві складові частини: професійну (педагогічну) та фахову (спеціальну). Елементи фахової компетентності відображають зміст підготовки до виконання педагогічної діяльності, наприклад, учителя української мови та літератури. Вони співвідносяться з визначеними освітньо-кваліфікаційними характеристиками певної спеціальності, вимогами, виробничими функціями та функціональними обов'язками (Лілік, 2018: 72). Дослідниця також розглядає поняття «методична компетентність» і розуміє його як сукупність педагогічних та методичних знань, умінь і навичок, готовності застосовувати їх у професійній методичній діяльності. В усіх названих вище працях побіжно розглядається підготовка майбутніх учителів української мови та літератури до організації позаурочної діяльності школярів, однак чимало її аспектів залишаються малодослідженими.

Мета статті полягає у висвітленні методики підготовки студентів-філологів факультету української й іноземної філології та журналістики Херсонського державного університету до моделювання та проведення масової позакласної роботи з української літератури в закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Класична методика розглядає позакласну роботу з літератури як різні види літературної діяльності школярів освітньо-виховного спрямування, що проводяться в позаурочний час. Науковці виділяють три її форми: індивідуальну, групову і масову. Перша реалізується через індивідуальні заняття з учнями, які їх потребують (школярі з низьким рівнем знань, філологічно обдаровані діти). Групова передбачає залучення вихованців до участі в роботі літературних гуртків, студій, клубів, товариств. Масова полягає у проведенні позакласних заходів, таких як літературний вечір, фольклорне свято, фольклорно-краєзнавча експедиція тощо. Усі три форми тісно між собою пов'язані, бо організування позаурочних заходів відбувається шляхом індивідуальної роботи з учнями і залучення членів літературних гуртків, студій тощо. На кафедрі української філології та журналістики Херсонського державного університету накопичено чималий досвід підготовки майбутніх

учителів-філологів до організації масових позакласних заходів. Так, наприклад, здобувачі освіти неодноразово долучалися до конкурсу літературних газет, приуроченого до Шевченківських днів (Бондаренко, 2014: 9), брали участь у підготовці та проведенні літературних квестів, конференцій тощо. Силабусом дисципліни «Методика викладання української літератури» для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) передбачено, окрім засвоєння здобувачами на лекційному занятті відповідного теоретичного матеріалу, самостійне виконання таких завдань: розробити сценарій сучасного позакласного заходу з літератури, провести позакласний захід із літератури. Ця тема традиційно завершує курс методики, тому для її належного опанування студентами практикуємо випереджувальні завдання. Це завдання, що передбачають повне або часткове самостійне засвоєння матеріалу до його вивчення згідно з робочою програмою дисципліни, а також підготовку до його опанування на занятті (Фіцула, 2014: 151). За часом виконання практикуємо завдання середні за тривалістю (до 2 тижнів), за характером навчально-пізнавальної діяльності – частково-пошукові та творчі. Для оптимального керівництва і контролю за їх реалізацією у 2020/21 навчальному році запланували Шевченківський тиждень. Самостійну роботу студентів моделювали, враховуючи здобутки педагогічної науки. Вона мала такі складники: орієнтаційно-мотиваційний, інструктивно-настановчий, процесуальний, корекційний та контроль-оцінювальний (Фіцула, 2014: 152). З метою формування мотивації студентів до виконання роботи використали бесіду і постановку завдань. У процесі спілкування зі здобувачами освіти активізували їхні опорні знання про тижні української мови та літератури, що давно стали традиційними в закладах загальної середньої освіти і в яких вони неодноразово брали участь як школярі. Студенти також ознайомилися з програмою виробничої практики, передбаченої освітньою програмою 014 Середня освіта (Українська мова і література) на IV курсі, та з'ясували, що моделювання і проведення позакласного заходу для школярів входить до переліку обов'язкових залікових завдань. Усвідомлення того, що тема самостійної роботи безпосередньо пов'язана з виробничою практикою і майбутньою професійною діяльністю, належно мотивувало здобувачів освіти до виконання поставлених завдань. Інструктивно-настановча складова частина передбачала інформування про обсяг роботи, час на виконання завдань, а також розроблення плану дій. Методика шкільних пред-

метних тижнів передбачає проведення відповідних заходів кожного дня. У результаті колективного обговорення сформували такий перелік: святкова філологічна лінійка; вебквест «Стежками Великого Кобзаря»; онлайн-екскурсія до музею «Заповіту» Тараса Шевченка; літературна гра «Маска (Впізній персонажа)»; літературний турнір «Стежками життя Тараса Шевченка»; фотоконкурс «Мій Шевченко»; конкурс постерів «11 друзів Тараса Шевченка». Фотоконкурс і конкурс постерів проходили упродовж тижня. Враховуючи специфіку кожного заходу, випереджувальні завдання було підбрано як для індивідуальної, так і для групової роботи. Відповідно до принципу студентоцентризму, здобувачі освіти мали змогу самостійно вибрати захід, над підготовкою і проведенням якого працювали далі. Процесуальна складова частина самостійної роботи передбачала три етапи: моделювання заходу, його проведення та самоаналіз. Саме вона була найбільше спрямована на формування загальних і фахових компетентностей, на досягнення програмних результатів навчання, передбачених освітньою програмою спеціальності та, відповідно, силябусом дисципліни. Так, наприклад, моделювання вебквесту «Стежками Великого Кобзаря», онлайн-екскурсії до музею «Заповіту» Тараса Шевченка, літературної гри «Маска (Впізній персонажа)», літературного турніру «Стежками життя Тараса Шевченка» передбачало ґрунтовні знання здобувачів освіти навчальної програми з української літератури для закладів загальної середньої освіти та практичних шляхів її реалізації в різних видах позаурочної діяльності. Підготовка святкової філологічної лінійки була спрямована, зокрема, на формування комунікаційної стратегії з колегами, соціальними партнерами з дотриманням етичних норм спілкування, оскільки до заходу було залучено співробітників відділу цінних і рідкісних видань Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеса Гончара, які представили аудиторії раритетні примірники «Кобзаря» Тараса Шевченка різних років видання. Корекційна складова частина самостійної роботи полягала в методичній допомозі студентам із вирішенням складних для них моментів та виправленні помилок. Зокрема, здобувачів освіти спрямували на підбір завдань для вебквесту, що дали б змогу учасникам поглибити свої знання про життя і творчість Тараса Шевченка, а не повторити загальновідомі

ще зі шкільного курсу української літератури чи популярні в соцмережах факти. Також студентів зорієнтували на використання новітнього унаочнення, наприклад, інфографіки, оскільки вона «відкриває перед сучасними школярами можливості опрацювати матеріал за допомогою того типу інтелекту, що домінує» (Бондаренко, 2018: 78). Суттєвої підтримки викладача потребували конкурси фото і постерів. Вони проводилися на сторінці факультету української й іноземної філології та журналістики у фейсбуку. Переможці визначалися там само за результатами відкритого голосування. З організуванням і проведенням такого опитування виникли певні технічні труднощі, що здобувачі освіти під керівництвом викладача успішно вирішили. Важливим компонентом самостійної роботи є контроль-оцінювальний. Оскільки заходи Шевченківського тижня майбутні вчителі проводили для студентів різних курсів денної та заочної форм навчання, до аналізу змісту та доцільності вибору форм роботи долучилася велика кількість осіб: як здобувачі освіти, так і професорсько-викладацький колектив факультету. Жваві обговорення проведених заходів проходили також у вайбер-чаті академічної групи. Усе це дало змогу викладачеві максимально об'єктивно оцінити роботу, виконану кожним здобувачем освіти, та спрямувати студентську аудиторію на підготовку до проведення позакласних заходів під час майбутньої виробничої практики.

Висновки. З усього викладеного вище висновуємо, що підготовка майбутніх учителів української мови та літератури до моделювання та проведення масових позакласних заходів є важливою складовою частиною їх професійного становлення. Ефективність цієї роботи досягається врахуванням специфіки літератури як мистецтва слова, принципу студентоцентризму, дотриманням вимог педагогічної науки до організування самостійної роботи студентів, зокрема чітко спланованими орієнтаційно-мотиваційним, інструктивно-настановчим, процесуальним, корекційним та контроль-оцінювальним компонентами, використанням постійно оновлюваних інформаційно-комунікаційних технологій. Сучасна позакласна робота з літератури також передбачає моделювання актуальних форм заходів, що диктуються, насамперед, засобами масової комунікації, зокрема соціальними мережами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базиль Л. О. Розвиток літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Київ : Вид-во Національного педагогічного ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2015. 574 с.
2. Бондаренко Л. Г. Конкурс літературних газет до ювілею Тараса Шевченка. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2014. № 7–8. С. 9–10.
3. Бондаренко Л. Г. Підготовка студентів-філологів до використання інфографіки на уроках української літератури. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 2, ч. 2. С. 76–82.
4. Коваль В. О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2013. 40 с.
5. Лілік О. О. Теоретичні і методичні основи формування готовності майбутніх учителів української літератури до роботи з теоретико-літературними поняттями : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Чернігів, 2018. 40 с.
6. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ, 2016. 34 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 11.04.2021).
7. Семенов О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Ін-т пед. і псих. проф. освіти АПН України. Київ, 2005. 476 с.
8. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Київ : Академвидав, 2014. 456 с.

REFERENCES

1. Bazyl' L. O. Rozvytok literaturoznavchoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv ukrayins'koyi movy i literatury [Development of literary competence of future teachers of the Ukrainian language and literature]. Kyiv: Publishing house of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanova, 2015. 574 p. [in Ukrainian].
2. Bondarenko L. H. Konkurs literaturnykh hazet do yuvileyu Tarasa Shevchenka [The competition of literary papers to Taras Shevchenko's anniversary]. Ukrainian literature in a comprehensive school. 2014. № 7–8. P. 9–10 [in Ukrainian].
3. Bondarenko L. H. Pidhotovka studentiv-filolohiv do vykorystannya infografiky na urokakh ukrayins'koyi literatury [Training intending language and literature teachers touse infographicsatukrainian literaturelessons]. Bulletin of the Hlukhiv National Pedagogical University named after Alexander Dovzhenko. Pedagogical Sciences. Hlukhiv, 2018. Vyp. 2, ch. 2. P. 76–82 [in Ukrainian].
4. Koval' V. O. Teoretychni i metodychni zasady formuvannya profesynoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv-filolohiv u vyshchyykh pedahohichnykh navchal'nykh zakladakh [Theoretical and methodological foundations of the formation of professional competence of future teachers-philologists in higher pedagogical educational institutions]: avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2013. 40 p. [in Ukrainian].
5. Lilik O. O. Teoretychni i metodychni osnovy formuvannya hotovnosti maybutnikh uchyteliv ukrayins'koyi literatury do roboty z teoretyko-literaturnymy ponyattiyamy [Theoretical and methodological foundations of the formation of the readiness of future teachers of Ukrainian literature to work with theoretical and literary concepts]: avtoref. dys. ... d-ra ped. Nauk : 13.00.04. Chernihiv, 2018. 40 p. [in Ukrainian].
6. Nova ukrayins'ka shkola: Kontseptual'ni zasady reformuvannya seredn'oyi shkoly [New Ukrainian School: Conceptual Framework for Secondary School Reform]. Kyiv, 2016. 34 p. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
7. Semenoh O. M. Systema profesynoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv ukrayins'koyi movy i literatury (v umovakh pedahohichnoho universytetu) [The system of professional training of future teachers of the Ukrainian language and literature (in the conditions of the pedagogical university)]: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04 / In-t ped. i psyk. prof. osvity APN Ukrayiny. Kyiv, 2005. 476 p. [in Ukrainian].
8. Fitsula M. M. Pedahohika vyshchoyi shkoly [Higher education pedagogy]. Kyiv: Akademvydav, 2014. 456 p. [in Ukrainian].